

УНІФІКАЦІЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНОГО КОМЕРЦІЙНОГО АРБІТРАЖУ

UNIFICATION OF STATUTORY REGULATION OF THE INTERNATIONAL COMMERCIAL ARBITRATION

Коваленко І.В.,

здобувач кафедри правосуддя юридичного факультету

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

У статті досліджуються питання уніфікації нормативно-правового регулювання міжнародного комерційного арбітражу на міжнародному та національному рівнях. Аналізуються норми Женевського протоколу про арбітражні застереження (1923 р.), Женевської конвенції про виконання іноземних арбітражних рішень (1923 р.), Нью-Йоркської конвенції про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень (1958 р.), Європейської конвенції про зовнішньоторговельний арбітраж (1961 р.), Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж» (1994 р.). Крім того, аналізуються акти регіонального характеру, Панамської конвенції (1975 р.) і документи у сфері регулювання відносин міжнародного комерційного арбітражу ненормативного характеру: Типовий Закон ЮНСІТРАЛ про міжнародний комерційний арбітраж, який був прийнятий Комісією ООН на 18-й сесії 21 червня 1985 р., та Арбітражний регламент ЮНСІТРАЛ 2010 р., яким було замінено Регламент ЮНСІТРАЛ 1976 р. Обговорюються питання недоліків правового регулювання міжнародного комерційного арбітражу та зроблені висновки, що малодослідженими в науці є питання уніфікації норм, що регулюють міжнародний комерційний арбітраж, яким не приділено належної уваги, відсутні порівняльно-правові та комплексні дослідження вказаних питань.

Ключові слова: міжнародний комерційний арбітраж, уніфікація нормативно-правового регулювання міжнародного комерційного арбітражу, ЮНСІТРАЛ.

В статье исследуются вопросы унификации нормативно-правового регулирования международного коммерческого арбитража на международном и национальном уровнях. Анализируются нормы Женевского протокола об арбитражных оговорах (1923 г.), Женевской конвенции о выполнении иностранных арбитражных решений (1923 г.), Нью-Йоркской конвенции о признании и исполнении иностранных арбитражных решений (1958 г.), Европейской конвенции о внешнеторговом арбитраже (1961 г.), Закона Украины «О международном коммерческом арбитраже» (1994 г.). Кроме того, анализируются акты регионального характера, Панамской конвенции (1975 г.) и документы в сфере регулирования отношений международного коммерческого арбитража ненормативного характера: Типовой Закон ЮНСИТРАЛ о международном коммерческом арбитраже, который был принят Комиссией ООН на 18-й сессии 21 июня 1985 г., и Арбитражный регламент ЮНСИТРАЛ 2010 г., которым был заменен регламент ЮНСИТРАЛ 1976 г. Подымаются вопросы о недостатках правового регулирования международного коммерческого арбитража и сделаны выводы, что малоисследованным в науке является вопрос унификации норм, регулирующих международный коммерческий арбитраж, им не уделено должного внимания, отсутствуют сравнительно-правовые и комплексные исследования указанных вопросов.

Ключевые слова: международный коммерческий арбитраж, унификация нормативно-правового регулирования международного коммерческого арбитража, ЮНСИТРАЛ.

One of the most important institutions of modern law is the International Commercial Arbitration, which has a long and extensive history of legal development. Currently, the International Commercial Arbitration is a well-known institution for settlement of foreign economic disputes of a civil law character.

The availability of a regulatory and legal framework is of great importance for the International Commercial Arbitration. The issues of its activity are governed at the international and national levels. Despite the popularity and widespread use of arbitration, the problem of unification of its legal regulation remains a genuine concern under modern conditions. Differences in legal systems complicate the recognition and enforcement of arbitral awards. In order to avoid the difficulties and obstacles there is a need in the unified regulation of relevant legal arrangements, which forces the states to come to mutually agreeable solutions through unification of statutory regulation and conclusion of international agreements, conventions and adoption of the relevant laws.

This article explores the issues of unification of statutory regulation of the International Commercial Arbitration at the international and national levels.

The author of this article analyses the norms of the Geneva Protocol on Arbitration Clauses (1923), Geneva Convention on the Execution of Foreign Arbitral Awards (1923), New York Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards (1958), the European Convention on International Commercial Arbitration (1961), the Law of Ukraine "On International Commercial Arbitration" (1994). In addition, the author looks into the regional acts, the Panama Convention (1975), and the documents in the sphere of regulation of the relations of the International Commercial Arbitration of a non-normative nature: the UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration, which was adopted by the UN Commission at the 18th session of 21 June 1985, and the UNCITRAL Arbitration Rules 2010, which replaced the UNCITRAL Rules 1976.

The article studies the issue of shortcomings of the legal regulation of the international commercial arbitration and makes conclusions that the issues of harmonization of standards that regulate the international commercial arbitration are underexamined in science, they are not given due attention, there are no comparative-legal and complex research of the mentioned issues.

Key words: International Commercial Arbitration, unification of statutory regulation of the International Commercial Arbitration, UNCITRAL.

Міжнародний комерційний арбітраж набув особливої популярності й широкого застосування в останні 60 років із початком уніфікації його нормативно-правового регулювання.

Проблеми уніфікації міжнародного комерційного арбітражу досліджувалися в працях таких вітчизняних і зарубіжних учених: А.С. Довгерта, Ю.Д. Притики, В.І. Кисля, М.І. Козюбри, Г.А. Цірата, Т.С. Кисельової, О.С. Переверзевої, Альберта Ван ден Берга, Девіда В. Рівкіна, Кая Хобера, Гаррі Борна, Вільяма Парка, С.М. Лебедева, Б.Р. Карабельнікова, С.В. Ніколюкіна, С.А. Курочкіна та інших.

Окремі питання уніфікації міжнародного комерційного арбітражу були предметом наукових досліджень. Однак у науці відсутнє комплексне дослідження уніфікації правового регулювання арбітражу на міжнародному та національному рівнях.

Нормативно-правове регулювання міжнародного комерційного арбітражу на національному рівні здійснюється шляхом прийняття законів, які регламентують діяльність арбітражу на міжнародному рівні шляхом укладення міжнародних договорів і приєднання до міжнародних конвенцій.

Науці не відомі точні рік і місце виникнення міжнародного комерційного арбітражу. Існує думка, що арбітраж передував виникненню державних судів [8, с. 32; 9, с. 3; 10, с. 27] і виник із початком торговельних відносин [14].

Однак уніфікація нормативно-правового регулювання розпочалася лише на початку ХХ ст. На міжнародному рівні уніфікація характеризується прийняттям низки міжнародних договорів, а саме: Женевського протоколу про арбітражні застереження 1923 р. (далі – Женевський протокол 1923 р.) та Женевської конвенції про виконання іноземних арбітражних рішень 1927 р. (далі – Женевська конвенція 1927 р.).

Як слушно зазначають деякі вчені, зазначені нормативні акти заклали основи сучасного міжнародного регулювання комерційного арбітражу [11].

Відповідно до ст. 1 Протоколу 1923 р., договірні країни визнавали дійсність угод про арбітраж, коли такі угоди уклалися між сторонами, які підпорядковувалися юрисдикції різних країн, що брали участь у Протоколі. Тобто сферою правового регулювання зазначеного Протоколу стали арбітражні угоди приватноправового характеру з іноземним елементом. Варто зазначити, що Протоколом 1923 р. не визначалися питання визнання та виконання рішень арбітражу.

Женевська конвенція 1927 р. мала факультативний характер щодо Женевського протоколу 1923 р. Учасником Конвенції могла бути тільки країна-учасниця Протоколу 1923 р. Її сферою регулювання стали питання виконання іноземних арбітражних рішень.

Для усунення прогалин правового регулювання арбітражу, які містилися в Женевському протоколі 1923 р. та Женевській конвенції 1927 р., Економічною й Соціальною Радою ООН на пропозицію Міжнародної торгової палати було розроблено попередній проект конвенції про визнання та виконання арбітражних рішень [13], після чого Економічною та Соціальною Радою ООН було прийнято рішення про створення Спеціального комітету з метою підготовки доповіді щодо необхідності розробки нової конвенції [6].

Так, на Міжнародній конференції, що проходила в місті Нью-Йорк із 20 травня по 10 червня 1958 р., була ухвалена Конвенція про визнання й виконання іноземних арбітражних рішень (далі – Нью-Йоркська конвенція 1958 р.) [7]. Наразі її учасниками є 156 держав [15].

Основними недоліками Нью-Йоркської конвенції, на думку українського вченого Г.А. Цірата, є, по-перше, відсутність принципу взаємності, оскільки держави-учасниці зобов'язалися виконувати на власній території арбітражні рішення, що винесені на території інших держав, незалежно від того, чи є вони учасницями цієї Конвенції; по-друге, Конвенцією не встановлено обмежень щодо характеру правовідносин, спори з яких можуть передаватися на вирішення до арбітражу; по-третє, стосовно арбітражних угод Нью-Йоркська конвенція 1958 р. закріпила обов'язкову письмову форму як умову їх дійсності, передбачивши, що арбітражні угоди можуть укладатися як окремі угоди, так і як арбітражні застереження в контрактах як стосовно спорів, які вже виникли, так і спорів, що можуть виникнути в майбутньому, тобто умови Конвенції не дозволяють застосувати сучасні засоби зв'язку для укладення арбітражної угоди в іншій формі [12, с. 25–26].

Аналізуючи нормативно-правове регулювання міжнародного комерційного арбітражу на міжнародному рівні, варто виокремити документи ненормативного характеру, які пов'язані з діяльністю Комісії Організації Об'єднаних Націй з права міжнародної торгівлі (UNCITRAL, ЮНСІТРАЛ) [4]. Це Типовий закон ЮНСІТРАЛ про міжнародний комерційний арбітраж, який був прийнятий Комісією ООН на 18-й сесії 21 червня 1985 р., та Арбітражний регламент ЮНСІТРАЛ 2010 р., який змінив регламент ЮНСІТРАЛ 1976 р. [3].

Ще одним складником міжнародно-правового регулювання міжнародного комерційного арбітражу на міжнародному рівні є Європейська конвенція про зовнішньоторговий арбітраж 1961 р. (далі – Конвенція 1961 р.). Сферою застосування Конвенції 1961 р. є арбітражні угоди, арбітражні процедури та арбітражні рішення, винесені на основі арбітражних угод, що підпадають під дію Конвенції 1961 р.

Вдалим прикладом нормативно-правового регулювання регіонального характеру в доктрині міжнародного арбітражу називають Міжамериканську конвенцію з міжнародного комерційного арбітражу [5]. Зазначену Конвенцію було прийнято в 1975 р. на конференції з міжнародного приватного права Організації Американських Держав, яка відбулася в Панамі. Положення Панамериканської конвенції 1975 р. значною мірою відтворюють відповідні положення Нью-Йоркської конвенції 1958 р. та загальновизнані у світі підходи до регулювання й уніфікації різних складових частин міжнародного комерційного арбітражу, але мають і певні особливі підходи. Зокрема, на думку Г.А. Цірата, це, по-перше, те, що Конвенція 1975 р. не регулює низку складників міжнародного комерційного арбітражу, які регулюють правові основи міжнародного комерційного арбітражу, зокрема відвід державного суду з невідсудності як процесуальний механізм забезпечення виключного характеру арбітражних угод і виключної компетенції арбітражу розглядати певний спір, процедури відводу третейського суду з невідсудності (доктрина «компетенції компетенції»), правових засад і способів створення третейського суду для розгляду конкретної справи; по-друге, Конвенція 1975 р. прирівнює арбітражні рішення у визначенні режиму їх виконання до рішень загальних судів і закріплює положення, згідно з яким виконання має відбуватися в тому порядку, який діє щодо рішень, ухвалених місцевими або іноземними загальними судами. Така норма Конвенції має на меті забезпечити іноземним арбітражним рішенням режим виконання не гірший, ніж для виконання рішень іноземних державних судів. З огляду на це вона має бути позитивно оцінена; по-третє, Панамериканська конвенція 1975 р. не містить переліку документів, які мають подаватися до компетентного суду держави, на території якої рішення запитують до виконання, а містить лише загальне посилання на «процесуальне законодавство держави, де воно має бути виконане, та положення міжнародних договорів» [12, с. 26].

Нормативно-правове регулювання міжнародного комерційного арбітражу на національному рівні в сучасній Україні бере свій початок від прийняття 24 лютого 1994 р. Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж» [1], предметом регулювання якого є питання міжнародного комерційного арбітражу. Зокрема, відповідно до статті 1 зазначеного Закону, на розгляд міжнародного комерційного арбітражу можуть передаватися спори з договірних та інших цивільно-правових відносин, що виникають під час здійснення зовнішньоторговельних та інших видів міжнародних економічних зв'язків, якщо комерційне підприємство хоча б однієї зі сторін знаходиться за кордоном, а також спори підприємств з іноземними інвестиціями й міжнародних об'єднань та організацій, створених на території України, між собою, спори між їхніми учасниками, а так само їхні спори з іншими суб'єктами права України.

Із прийняттям зазначеного Закону в Україні було створено два постійно діючі арбітражні інститути – Міжнародний комерційний арбітражний суд (далі – МКАС) і Морська арбітражна комісія при Торгово-промисловій палаті (далі – ТПП) України. До компетенції МКАС при ТПП України належить вирішення спорів із договірних та інших цивільно-правових відносин, які виникають під час здійснення зовнішньоторговельних та інших видів міжнародних економічних зв'язків, якщо комерційне під-

приємство хоча б однієї зі сторін знаходиться за кордоном, а також спори підприємств з іноземними інвестиціями й міжнародних об'єднань та організацій, створених на території України, між собою, спори між їхніми учасниками, а так само їхні спори з іншими суб'єктами права України.

У зв'язку з тим що уніфікація забезпечує зв'язок і взаємодію правових систем різних держав, вона набуває все більшого значення. Уніфікація нормативно-правового регулювання міжнародного комерційного арбітражу розпочалася лише на початку ХХ ст. з прийняттям Женевського протоколу про арбітражні застереження 1923 р. та Женевської конвенції про виконання іноземних арбітражних рішень 1927 р., які заклали основи сучасного міжнародного регулювання комерційного арбітражу.

У сучасному світі спостерігаються дві взаємодоповнювальні тенденції правового регулювання міжнародного

комерційного арбітражу. З одного боку, відбувається включення національних норм у міжнародні договори для забезпечення їх однакового застосування державами-учасниками. До таких міжнародних договорів належать Конвенція про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень (Нью-Йоркська конвенція 1958 р.) та Європейська конвенція про зовнішньоторговельний арбітраж (1961р.). З іншого боку, відбувається включення міжнародно-правових норм у національне законодавство, в систему внутрішнього права. Як приклад можна навести прийняття на національному рівні Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж».

Дослідивши наукові праці вчених, можна дійти висновку, що питанням уніфікації норм, які регулюють міжнародний комерційний арбітраж, не приділено належної уваги, відсутні порівняльно-правові та комплексні дослідження вказаних питань.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про міжнародний комерційний арбітраж : Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4002-12>.
2. Європейська конвенція про зовнішньоторговельний арбітраж [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_069.
3. Арбітражний регламент ЮНСИТРАЛ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uncitral.org/pdf/russian/texts/arbitration/arb-rules-2013/UNCITRAL-Arbitration-Rules-2013-R.pdf>.
4. Типовой закон ЮНСИТРАЛ о международном торговом арбитраже [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.uncitral.org/pdf/russian/texts/arbitration/ml-arb/07-87000_Ebook.pdf.
5. Межамериканская конвенция о международном коммерческом арбитраже [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/998_024.
6. Признание и исполнение иностранных арбитражных решений : Резолюция Генеральной Ассамблеи ООН № 604 (XXI) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0...56/IMG/NR022856.pdf?OpenElement>.
7. Конвенция о признании и приведении в исполнение иностранных арбитражных решений (Нью-Йорк, 1958 год) (Нью-Йоркская конвенция) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.uncitral.org/pdf/russian/texts/arbitration/NY-conv/New-York-Convention-R.pdf>.
8. Брунцева Е.В. Международный коммерческий арбитраж / Е.В. Брунцева. – СПб. : Издат. дом «Сентябрь», 2001. – 364 с.
9. Бендевский Т. Международное частное право / Т. Бендевский ; перевод с македон. яз. С.Ю. Клейн. – М. : Статут, 2005. – 448 с.
10. Волков А.Ф. Торговые третейские суды. Историко-догматическое исследование / А.Ф. Волкова. – СПб., 1913.
11. Сихимбаева А.С. Международно-правовое регулирование коммерческого арбитража / А.С. Сихимбаева // Карагандинский гос. ун-т им. Е.А. Букетова [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.rusnauka.com/36_PWMN_2010/Pravo/76804.doc.htm.
12. Цірат Г.А. Міжнародний комерційний арбітраж : [навч. посіб.] / Г.А. Цірат. – К. : Істина, 2002. – 304 с.
13. Enforcement of International Arbitral Awards. Report and Preliminary Draft Convention adopted by the Committee on International Commercial Arbitration at its meeting on 13th March 1953. – Paris, International Chamber of Commerce, 1953. – 17 p.
14. Lord Mustill, Lord Justice of Appeal, 'Arbitration – History and Background' in the Journal of International Arbitration (1989), "Commercial arbitration must have existed since the dawn of commerce. All trade potentially involves disputes, and successful trade must have a means of dispute resolution other than force" [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://dynalex.wordpress.com/2012/12/28/a-brief-history-of-commercial-arbitration>.
15. Status Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards (New York, 1958) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.uncitral.org/uncitral/en/uncitral_texts/arbitration/NYConvention_status.htm.